

Post-truth?

Sedan några år tillbaka har begreppet "post-truth" blivit ett sätt att identifiera och diagnosticera problematiska tendenser i samtidens politiska liv. Men vad kunde det alls betyda att inte bry sig om distinktionen mellan sanning och osanning? Bidrar en sådan beskrivning till en bättre förståelse av fenomenet eller fördunklar den vår blick? Hugo Strandberg ger sin syn på saken.

Begreppet "post-truth" uppstod som ett svar på högerpopulismen. De populistiska politikerna anklagas då inte bara för att fara med osanning eller ljuga, utan de och deras väljare tänks vara förenade i ett generellt avvisande av skillnaden mellan sanning och osanning, mellan vetenskap och ovetenskap. Men är den här diagnosen riktig? Och är det så självklart att problemet bara står att finna hos en viss grupp människor?

Saken är ju snarare den att det är vissa saker som betvivlas, och dessa är inte slumpmässigt utvalda.

Begreppet "post-truth" är inte enbart en benämning på problemet utan rymmer förstås också ett förslag på lösning: ett starkare betonde av sanningen, i största allmänhet och särskilt som vetenskapens uppgift. Men här tycks mig många saker ha gått fel. Vad det skulle innebära att inte över huvud taget bry sig om distinktionen mellan sanning och osanning är minst sagt oklart. Hur skulle ett sådant liv se ut? Är det alls möjligt att förstå sig något sådant?

Saken är ju snarare den att det är vissa saker som betvivlas, och dessa är inte slumpmässigt utvalda. Varför just klimatförändringar och människans roll i dessa, för att nämna bara ett av otaliga exempel? Svaret är förstås att verkligheten ställer krav på oss, och att kravet i detta fall är ett som få tar till sig godvilligt. Svårigheten är alltså inte sanningen i allmänhet. Inte heller hjälper det stort att lägga större tyngd bakom vetenskapens ord, för svårigheten som vi måste komma till rätta med är inte en kunskapssvårighet utan en existentiell svårighet, en svårighet att ta till sig det krav jag talat om, en svårighet att förändra sitt och vårt liv. Vår livsforms destruktivitet synliggjord i ljuset av, exempelvis, klimatförändringar och människans roll i dessa innebär ett krav på förändring. Och ett sätt att undkomma det kravet är den strategi som kallas "post-truth".

På ett måhända lite paradoxalt vis skulle jag därför vilja säga att det finns ett sundhetstecken i förnekandet av klimatförändringar och människans roll i dessa. Förnekandet har jag ju beskrivit som ett svar på faktumet att verkligheten ställer krav på oss, och förnekandet är alltså ett erkännande av att det finns ett sådant krav. Det är ju just för att det finns ett sådant krav som verklighetsbeskrivningen ifrågasätts! Att det för vetenskapare är lättare att uttala ett bistert forskningsresultat förklaras

åtminstone delvis av att vetenskaplig skolning bland annat handlar om att göra sig blind för sådana krav. Verkligheten ska utforskas, men vad man sedan gör av resultaten är en fråga som man i egenskap av vetenskapare inte kan ta ställning till.

Mötet med den som förnekar klimatförändringar och människans roll i dessa blir då mötet med en som faktiskt tar vetenskapens resultat på ett långt mycket större allvar än vad vetenskaparen själv kan göra. Förnekaren känner nämligen av kravet på förändring, för henne har vetenskapens resultat en existentiell betydelse, det är det som motiverar hennes förnekande. För henne är sanningen inte en rent intellektuell fråga, för henne handlar den om verkligheten i en mycket tyngre mening än så.

Kanske finns det just av det skälet trots allt en poäng i att tala om sanning i största allmänhet: en person som bryr sig om sanning i den bemärkelsen är då en person som utmärks av ett genuint intresse för världen runt henne, intresse både i betydelsen lust att se mer och i betydelsen omsorg. Ett sådant intresse kan naturligtvis ta sig många uttryck, och vetenskap är ett av dem, men det är inte så att vetenskapen per automatik medför en sådan livshållning. Tvärtom är ju många av vetenskapens mest återberättade legender snarare bilder av motsatsen: äpplet som träffar Newtons skalle för endast hans tankar till planetbanorna, men äpplets smak och den föreliggande skörden är han alltför tankspridd för att ens lägga märke till. Att vetenskap kan stänga ens värld, få en att betrakta alla fenomen som fysiska, biologiska, psykologiska, sociologiska, historiska, ekonomiska, eller vad nu än den egna favoritvetenskapen må vara, istället för att öppna den, få en att se att världen är större och mer mångfacetterad än man tidigare hade sett, är alltför uppenbart. Men som bäst är förstås vetenskap en form denna strävan kan ta sig, strävan mot det omvälvande större.

Förhoppningsvis kan alltså begreppet som "post-truth" innebära en möjlighet för självrannsakan också inom vetenskapen, risken är dock att de endast tjänar som förvändning för vetenskapen att slå sig själv för bröstet.

Hugo Strandberg är docent och universitetslärare i filosofi vid Åbo Akademi, samt forskare vid Centre for Ethics, Pardubice universitet, Tjeckien.

För en tidigare Ikaros-artikel om en liknande fråga, se Hugo Strandberg, "Allt bör man inte bemöta med argument – ibland är det inte ens möjligt", i nr. 1, 2010.